

Соколёнок

4/2015

июль - август

Къарчыгъа

РЕСПУБЛИКАНЫ ЯШЛАР УЧУН ЭКИ АЙДА БИР ЧЫГЪАГЪАН ЖУРНАЛЫ

Дербенту
2000 лет

Добро пожаловать
в Дагестан!

ЯНГЫ ОХУВ ЙЫЛЫГЪЫЗ БУЛАН КЪУТЛАЙБЫЗ!

Аявлу яшлар! Биринчи сентябрь – сизин учун уллу байрам гюн. Янгы охув йылыгъыз башлана. Сиз яйда яхшы ял алгъансыз, оьсгенсиз, чыныкъгъансыз, ишлегенсиз, экскурсиягъа баргъансыз, кеп яхшы ишлер этгенсиз. Аявлу школагъыз, муаллимлеригиз сизин кършылама арив онгарылгъан, сизин сагъынгъан. Сиз де муаллимлеригизни, кърдашларыгъызны сагъынгъансыздыр. Бирев биревге айтмагъа, хабарламагъа кеп янгы хабарларыгъыз бардыр.

Сиз ял алгъан кюйню, ким булан къатнагъаныгъызны, кърдаш болгъан кююгюз-

ню, оьзюгюзню хыялларыгъызны, къастларыгъызны бизге язып йиберигиз. Яхшы охумагъа, оьр хыяларыгъызгъа етишмеге сизге аявлу журналыгъыз «Кърчыгъа» да кемек этежек. Журналны бетлеринде сиз гъар гюнлюк яшавугъузгъа байлавлу кържурлу хабарлар, шиърлар, еммакълар охужакъсыз. Сизин инамлы кърдашыгъыз «Кърчыгъа» да сизин барыгъызны да янгы охув йыл булан къртлай, охувугъузда уллу уьстюнлюклер, яшавугъузда кеп шатлыкъ, савлукъ ёрай.

«Кърчыгъа»

**Къумукъ
Тюзюм**

**Магъаммат
Ап-Аббасев,
Дагъбестаныы
Халкъ Шакъри**

Къумукъ тюзюм –
анам мени, абайым,
къулач яйып,
къучакълама чабайым,
ювушанлыкъда тавшан йимик
тас болгъан
талайынгны сени къайдан табайым?!
Къумукъ тюзюм –
атам мени, атайым,
сен юхла, мен
къаравулда къатайым,
аламатдай мени къумукъ тюзюмню
сатгъанны тап алашасын сатайым.
Халкъым мени,
къалкъым мени, къалкъаным,
сенсиз магъа сокъмакъ да ёкъ,
ёл да ёкъ,
авур ёлда авуп атдан тюшсем мен,
тартып мени тургъузмагъа къол
да ёкъ.

Ювушан ийис, юваш этип барагъан,
пастан ийис, танавунгну ярагъан,
Къумукъ тюзюм,
алтын гюзюм, юзюгюм,
онгмай къалсын сагъа яман ёрагъан!
Халкъым мени –
къалкъым мени, къалкъаным,
сенсиз магъа макъам да ёкъ,
йыр да ёкъ,
эркин тыныш алып, эркин айланма
сенсиз магъа авлакъ да ёкъ,
къыр да ёкъ.
Къумукъ тюзюм – суюген
къызым, къызашым,
сенсиз магъа язбаш да ёкъ,
яй да ёкъ,
къумукъ тюзюм,
анасындай сагъынып
айланагъан къумукъ яшлар
къайда ёкъ?!

Ибраһим Керимов

КЪУРДАШЛАР

О – тамаша гөгюрчюн, гёк тюгюл, авур кюлтюс. Абзарыбызгъа уйренип къалгъан. Тюзю, бирден уйренмеди, башлапгъы вакътилер къалкъы ягъагъа къонуп, тергеп къарай турду. Тюпге сонг-сонг, къоркъунчлукъ ёкъну мекенли билгенде тюшеген болду.

Бир алапат зат. Бою да, бойну да узунсув инче. Бир керен ону булан гёк гөгюрчюн де гелгенде тергеп къарагъанман: гертилей де шоллай.

Гөгюрчюнню яшлар айрокъда кёп сюе, Гюмюшбаш деп ат да такъгъан, гъар гюн эртен ем-сув да бере.

Гюнлени бир гюнюнде уланымны къызы Айна, биринчи класны охувчусу, къайдандыр табып, къолтугъуна да къысдырып мишик бала алып гелди. Исси экенге ону да абзарда къойдукъ.

Бир гюн эртен къарайбыз: мишикни шинтасында, сыныкъ бошгъабында буламукъ юкълар къалгъан экен, гөгюрчюн гелип чокъуна. Эки – уыч абат ариде чонкъайып иннемей къарап бишев де бар.

Артындагъы гюн къалмукъ чайны сукараны тубюнде яш ашамай къалгъан къалынын тёкгенде къарайбыз – бишев де, Гюмюшбаш да янаша токътап ялана.

Иллеги, бара-бара экиси де жан айырмас къурдашлар болуп къалмадымы! Бишевге тёкген

затгъа гёгюрчюн гелип чокъуна,
гёгюрчюнге берген ашувакъгъа
бишев де ортакъчы бола.

Дагъы да биз эс этген зат шу болду:
эртенлер абзаргъа къонувундокъ гёгюр-
чюн ашгъа - сувгъа да къарамай, астаракъ
гюрюллей туруп бишевно янына бара.
Оланы озлер англайгъан лакъыры барны-
ёкъну билмейбиз, амма Гюмюшбаш уьстюне
етишгенде бишев ишырылып, огъар озюню
ерин береген бола.

Шулайлыкъда арадан эки айдан да ар-
тыкъ гетди бугъай.

Бир гюн эртен бишев де, Гюмюшбаш
да сукарадан ярма каш ялап-чокъуп
турагъанда эсде ёкъдан нарт йи-
мик талгъыр мишик етишип гелди
де, гёгюрчюнню тутма сююп, гъав-
лап чапды. Эсер - месер болгъан
къуш учма да къарамай, къачды. Шо
мюгълетде бишев елдей чалт чабып ба-
рып, арасына гирди де, мыйыкъларын да
тасма теллердей къанкъайтып, тишлерин
де къыжыратып, мишикге тикленип къы-
чырма башлады. Мишик онча да бек гъайран
болду чу, бирден артгъа тартынып гетди, сонг
эс табып, алгъа гъитинди, тек чапма болма-
ды: эмен тогъасдай болуп алдында къур-
дашы учун ябушма да – оьлме де къабул
бишев бар эди.

Мишик астаракъ артын ерли суй-
келме башлады.

Гюн Теммирболат Бийболатов Чыгыш Геле

Гюн чыгыш геле,
Ал шавла яйып.
Бар табиятта
Йылмав¹ чыгышып.

Орманда кыушлар
Хорун кырдудар
Ярык жагъангъа²
Макътав кылдылар.

Язбаш оысюмлюк,
Тюрю чечеклер.
Зарип елlege
Сырын чечелер.

Атирли гёнгюлюн
Кыулбуп эркинге.
Уыюшдюрелер
Салып гыар кимге.

Язбаш эркелер,
Шат балжибинлер.
Белсенип ташый
Татли эгинлер³

Сейирге чыгъа,
Улан булан кыыз.
Сююм йырлагъа
Сююнч кыайгысыз.

1 Жагъан – дюнья.

2 Зарип – назлы, илиякылы.

3 Эгин – чечеклени балы, нектар.

СОГЪЫШЫВ

Нечик арыв бу якъларда
Алма энгли кыызлар бар.
Шу кыардай акъ якъларда
Юзлю сююв гыызлар бар.

Якъмаса да кишдей кыара
Сююме кыашлы гёзлери,
Шу меселде эсге сала
Баракалла сёзлери.

Тереклер бар тавдай бийик,
Тёбенлер бар, оырлер бар.
Башгъа тюгюл бизде йимик
Йида яшыл ерлер бар.

Болмаса да гыармут, алма,
Юзюм, инжир бавлары,
Гёрген сайын эсге тюше
Дагыстанны тавлары.

Кочалны 135 йыллыгына

САЛИ СУЛЕЙМАН

Магъаммат - Мама Магътуллаев (Сали Сулейман) 1880-нчи йыллар Буйнакск районну Тёбен Къазаныш юртунда тувган. Ол тувмадан бойлу - сойлу болуп оьсген. Оьзюне етти йыл болагъанда ол юртлуларын гъайрангъа къалдыргъан. Яйны яллав гюнюнде кёлде киринеген яшланы бириси къуюлмагъа туюшуп къала. Сув ягдада ойнап турагъан Сали Сулейман шо яшны: «Кёмек этигиз!» — деп къычырагъан къувунлу тавушун эшитип, атылып сувгъа туюше. Бираздан эсин-пусун тас этип де битген шо яшны къолтугъуна алгъан кюйде бир къолу булан юзюп ягдагъа чыгъара да оьлюмден къутгъара.

Сали Сулейманни гючу-къуваты гюн сайын арта, къаркъарасы чыныгъа, янгы-янгы гюнерлери арагъа

чыгъа. Бир керен ол мактапдан уйге къайтып гелегенде, авур ташны эришип арекге атагъан жагъил уланлагъа раслашып къала. Оланы ярышына къарап гъазланып турагъан Сали Сулейман, китап дорбасын да ерге салып:

— Магъа да яраймы сизге къошулма? — деп сорай.

— Бу яшланы киланпав оюну туюл, биз де гъаран гётеребиз шу таш гораны, — деп, бир жагъил улан сан да этмей къоя.

— Шонча да гъасирет бусанг, ташны ерден бир гётерип къара гъали — мичари де, шо да къайсы авур, къайсы енгил экенни билежексен! — деп, бир башгъа жагъил улан иришхат эте. Сали Сулейман ерге энкейип, эки де къолу булан ташны енгил кюйде ала. Сонг онг къолу булан инбашына сан да этмей гётере ва гъитинип алгъа багъып ата. Жагъил уланлар таш барып туюшген ерге къарап, манг болуп къалалар. Таш ойгъан ер оланыкинден эсе он къарышгъа алда болгъан.

Сали Сулеймангъа он эки йыл битегенде, ким де тамашагъа къалардай булай иш бола. Къыш гече ол къурдашыны янындан уйге геч къайта. Къапуланы аста ачып абзаргъа гиргенде, ону гёзлери бирден гъамечге тикленип къала. Бир уллу къыржан бир токълуну бойнундан да хабып, къачып къутулма айлана. Сали Сулейман хантав болмай шо къыржанны эки де мазаллы къолу булан хырданында къысып тута. Къыржанны гёзлери аралып

къала. Оъзю оьлтюрген къыржан бёрю болгъанны Сали Сулейман эртен ерге ярыкъ тюшмей туруп билмеген.

Сали Сулейман оъзюне он уьч йыл болагъанда тутушуп ябушувдан оьтгерилеген уллу ярышларда ортакъчылыкъ этме башлай. Ол оъзюню тенглилерини арасында бийик де, мазаллы да гёрюне, ону билеклериндеги ва сомларындагъы жымчыкъ этлери жагъил уланьныки йимик шишип – бёртюп тура, елкеси тананыки йимик базыкъ болуп геле, гёзлеринде къаракъушнуки йимик итти къараву бар.

Ол бир башлап Тёбен Къазанышда найып Жамалутдинни гъарака-ты булан оьтгерилген ярышларда Темирхан-Шура округну лап да сынавлу кочабын йыгъып белгили бола. Сонг огъар Темирхан-Шурада (гъалиги Буйнакск шагъар) оьтгерилген жумагюнгю ярышларда оъзюнден эки керен уллу ва эки керен авур Гимралы Магъаммат деген зорба къуватлы кочап булан гюч сынама тюше. Сали Сулейман бир гъилла къуруп, яшмын йимик чалт болуп, Гимралы Магъамматны бутларындан къагъып тута. Бираздан ол тамурлары къыркъыл-

гъан терекдей ларх деп авуп къала. Шо уллу уьстюнлюкден сонг Сали Сулейман «Дагъыстанны арсланкъапланы» деген сыйлы атгъа ес бола.

XIX-нчу асруну токъсанынчы йыларында Темир-хан – шурагъа гелген циркни белгили кочапларын – орус Матюшенкону, тюрк Агъматны, польшалы Коршну сыртларын ерге къаплагъан сонг, Сали Сулейманни аты бютюн Россиягъа белгили бола.

XX-нчы асруну башында Константинополь деген шагъарда тутушуп ябушувдан оьтгерилген уллу халкъара ярышларда ортакъчылыкъ этип, бизин къумукъ кочабыбыз бютюн дюньягъа белгили Макъсут деген тюрк алпавутну эки де яврун къалагъын халиге къаплагъан. Тюркияны солтаны оъзюню сююмлю кочабы утдургъангъа талчыкъса да, бизин кочабыбызны къысып къолун алып: «Бугюнден сонг сен – Сали Сулеймансан!» – деген. Тюркияны лап да белгили, гючлю ва тенгсиз къоччакъ солтаныны сыйлы атын бизин тёбенкъазанышлы уланыбыз бир де ер этмеген кюйде яшагъан.

Бу йыл профессионал ябушувдан дюньяны эки керен чемпиону, 47 пачалыкъны алтын медаллары, алтын белбавлары, кубоклары ва башгъа багъалы савгъатлары булан савгъатлангъан Сали Сулейман тувгъанлы 135 йыл бите. Ону эсделигине багъышланып, ата юрту Тёбен Къазанышда уллу спорт ярышлар оьтгерилген. Юртда ону аты къоюлгъан уллу спорт комплекс ишленип бите тура. Буйнакск шагъарда Уллу кочап яшагъан уьйню тамына мемориал такъта салынгъан. Шу сатырланы автору да, оъзюню юртлусу Сали Сулейманни гъакъында тарихи роман язып, айрыча китап этип чыгъаргъан, сююмлю кочабыбызны эсделигине багъышлап, дагъы да кёп тюрлю чаралар оьтгермек гёз алгъа тутулгъан.

*Магъаммат-Наби ХАЛИЛОВ,
шаир ва язывчу.*

КАЗАЗИЯ ХАКЪЛАРЫНЫ

АЛАБИЯТЪНАН

Жыйынды кьомурсгъа

Кьомурсгъа ёл чыгъа. Бугъар бир гиши кьаршылаша. О гиши буса кьушланы ва кьыржанланы тилин биле болгъан.

– Неге мунча уллудур сени башынг? – деп, сорай кьомурсгъагъа.

– Неге десе – ону ичинде гьакъыл кёп.

– Неге мунча инче беллисен?

– Неге тюгюл мен аз ашайман.

– Нечакъы ашайсан?

– Будайны бир бюртюгю магъа бир йылгъа таманлыкъ эте, – деп, жаваплана кьомурсгъа

– Къарайым гъали, бир будай бюртюк болармы сагъа бир йылгъа? – деп, къагъып алып, кьомурсгъаны о гиши къапталыны бир гьарзисини ичине салып, бир бюртюк будай да ташлап, гьарзисин ябуп къоя

Арадан бир йыл гете, о гиши буса кьомурсгъаны гьарзисине салгъанын унутуп да битген.

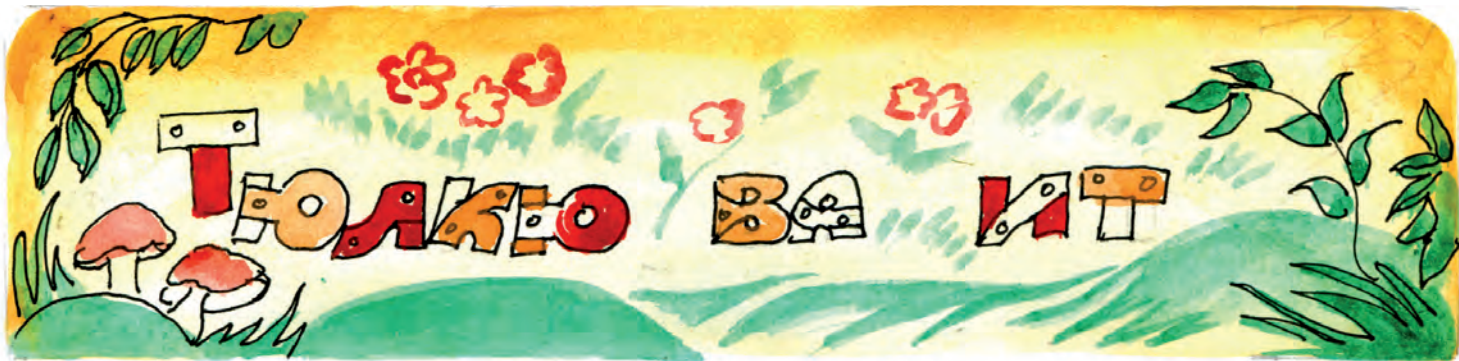
Дагъы да экинчи йыл да оьтгенде о гишини эсине кьомурсгъа тюше ва ону йиберме герек деп гьарзисин ачып къарай. Къараса, кьомурсгъа арив ерлешип олтургъан, алдында буса будай бюртюкню дёртден эки пайы.

– Сен чи бир йылгъа магъа бир будай бюртюк таманлыкъ эте деген эдинг.

Эки йыл гетди, сени алдында буса гъали де будайны яртысы бар. Олай нечик бола?

– Мени гьарзисине салгъан агъмакъ, мени барымны унутуп да къалажакъ, – деп ойлашдым. Шо саялы ачымдан оьлмес учун будайны дёртге бёлдюм.

Бир керен гъав этип турагъан ит агъачлыкъда тюлкюню гёрюп къоя, артындан чапма башлай. Тюлкю къача десенг, къача, амма, ит де ондан артда къалмай. Муна тюлкю шонча да ювукъ чу, ит ону йымышакъ къуйругъун къылдан-къыл къалгъан тутма. Силлеп йиберип къуйругъун бары гючюн салып къачып, инине етишип, чалт гирип яшына. Ит буса инни алдында тюлкю къачан чыгъарын гёзлеп токътай.

Ининде де ятып тюлкю сорай:

– Къулакъларым, мени къутгъармакъ учун сиз не этдигиз? –

– Гъар авазгъа къулакъ салып тынгладыкъ, итни гъаплавун буса биз биринчилей эшитдик.

– Тюз айтасыз. Мени гёзлерим, къутгъармакъ учун мени сиз не этдигиз?

– Биз бек тергевлю къарай эдик ва башлап биз гёрдюк сагъа багъып чабагъан шо итни.

– Тюз айтасыз. Аякъларым мени, сиз не этдигиз мени къутгъармакъ учун?

– Биз сени итден алып къачдыкъ.

– Бу да дурус. Сен буса не этдинг мени къутгъармакъ учун, йымышакъ тюлкю къуйругъум?

Мен буса бир о якъгъа, бир бу якъгъа ташлана, силлене турдум итни тергевюн башгъа якъгъа бакъдырмакъ учун.

– Ялгъан айтасан, нажжас болмаса нажжас, сен гъар ёлукъгъан тегенек-леге илинип, ит мени тез-тез тутсун, деп турдунг! Ёюл шундан! Сен магъа дагъы тарыкъ тююлсен, – деп де айттып, къуйругъун инден чыгъарып къойду.

Ит буса къагъып тутуп, тюлкюню къуйругъун тартып къыргъа чыгъарды да ва тутду.

Шейит-Ханум Алишеваны таржумасы.

Алашев
Рамазан
У.К.А.
Социалчы
ЮЗУКЪ
АЛАМЪА СЮЮВ

Дюнъяда анадан ювукъ ким бар?

– Бирев де!

Ана авлетине яманлыкъ бир де ёрамажакъ. Гъар ким анасына тынглап юрюсе, бир де яман ёлгъа тюшмежек. Мен бир ерге бара бусам, анам артымдан чыгъа, геч къалсам – талчыгъа, гелип уйге гиргинче телефондан сёйлей, магъа бек талчыгъа. Мен де огъар талчыгъаман. Мени анам авруй, больницаларда кёп ята. Эки йылны ичинде, огъар уьч операция этген. Мен де анамны кёп сюемен, анасыз гюнлени Аллагъ биревге де бермесин. Аш этсе де, лап арив эт гесекни магъа сала. Мен

де «Оъзюнг ашасана, мамам», – деймен. Шолай турабыз бир-бирибизни сыйлап. Мени эсиме геле, бары адамлар да дюнъядагъы шолай аналарын сыйламагъа герек деп. Аналар бизин учун кёп гечелер юхламай танг къатдыргъанлар. Ашама заманы болмайач къалгъанлар. Гъали биз уллу болгъанда ашын заманында ашасын, заманында тоюп юхласын учун къаст этме герекбиз. Яшлар! Тынглагъыз анагъа, юрегин ярмагъыз. Сиз анагъа бир яхшылыкъ этсегиз, сизге он болуп къайтажакъ.

Женнет - аналаны аякъ тюбюнде.

Сен Кимсен?

Сугъурм
Увайсов

Аш гесек тутгъан яшны.
Экмексиз не татыву
Болсун ашайгъан ашны.
Будай чалкъынагъан ер
Гюндей нюрлю, ярыкълы.
Эмек – яшавну башы,
Ол яшавдай тарыкълы.

– Сен кимсен?
Сен къайдансан?
– Мен бир будай бюртюкмен,
Топуракъда бёртюпмен.
– Не бар сагъа ер тюпде,
Яманмы къыр яп - ярыкъ?
– Сабанчы биле мени
Не ерге чачма тарыкъ!
– Олай буса айт магъа,
Топуракъдан не пайда?
– Бой салмагъа гюч бере,
Къарлар ириген айда.
– Сонг, айт чы, не болажакъ
Сен чыгъып, къарлар тайып?
– Оьсежекмен оьрлеге
Гюнге къулачым яйып,
– Не этесен онча оьсюп,
Тюгюлсен субай терек?
– Баш къуссам, бюртюклерим
Гюнеш биширме герек.
– Сонг не болур олагъа?
– Чалгъылар бар ормагъа.
Бир башын зая этмей,
Жыйып тирменге элте,
Ундан экмеклер эте.
Орамда да гёрерсен

Гиччи оьзен, уллу оьзен

Гиччи оьзен дув агъа,
Толкъуну ярны ойгъан.
Аглап болмайман огъар
Гиччи деп ат ким къойгъан?
Балики, бир яллав гюн
Киринмеге дев гелип,
Сыймай оьзю оьзенге,
Бетин жувгъан иелип?
Къурумагъа турагъан

Уллусув деп оьзен бар.
Уллусув деген атны
Гьейлер, ким къойгъан огъар?
Бугъар уллу деп айтгъан
Бир гиччинев болгъандыр!?
« Жыр», - деп агъагъан сувда
Батылма аз къалгъандыр!?

Гёчюрген Шейит – Ханум Алишева.

СОКОЛЁНОК

Абулкерим Залимжанов

Кепи кюйлю кьомуздай,
Лепекеси хундуздай,
Оьрге гётерген кьолу
Беш буччакълы юлдуздай.

Чубукъдан ат да этип,
Чаба инишим.
Артында асгери:
Гъасан ва Гъашим

Башында газетден
Этилген бёркю,
Юзюнде яшлыкъны,
Яшавну кёркю.

Юреги сувдай таза,
Сюйгенни айтма база.
Уьстюне асфальт ёлну
Бор булан « Мир » деп яза.

Биченликде

Чалгъыларын чайып увуз чыкъланы,
Бетде бичен чала юртлу уланлар.
Гъар ким сие ахырына чыкъмагъа
Бек белсенген. Адамларда бир гъал бар!
Къырлар ана топуракъны тёрюне
Явагъан гюн шавлаларда кирине.

Сенеклерин чечеклеге оьпдюрюп,
Бетде бичен жыя юртлу гёзеллер.
Черенлени кюннелердей гёпдюрюп,
Биченликни чарасына тизелер.
Лапурлагъа талгъырланып тав ара
Денгиз йимик толкъунлана, бир къара.

Казем Каземов

УЛАНМАҘЫ

ГҮНЮРЭВЛӘР

Шербетден, балдан татли
Баламны баш баласы.
Инг асыл емишлерден
Яратгъандай анасы.

Сабурлукъдан саз этип,
Чертген огъар Абийи.
Гюнешни чомартлыгъын
Савгъат этген Имийи.

Бир санынг сав тура да,
Талайынг озюнг яса!
Яманлар булан давла,
Яхшылыкъгъа алгъаса.

Балам, балам, бал солакъ,
Энглерингде нар ёлакъ,
Инбашында къанатлар,
Алып йибер абатлар.

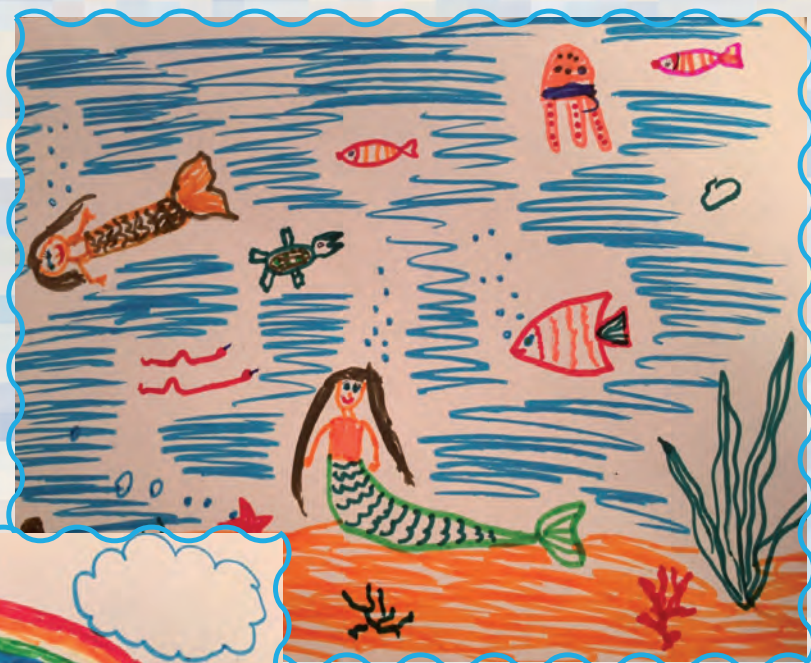
Вёре, болма сувлу гёз,
Вёре, тутма аччы юз.
Иржайып тур, иржайып,
Гюнешдей къучакъ яйып.

Балам, балам, бал солакъ,
Энглерингде нар ёлакъ.
Инбашында къанатлар,
Алып йибер абатлар.

АЛАМАТНЫ АЛАМЫЧДА

Алиева Алия этген суратлар. Алиягъа беш йыл бола.

АДАБИЯТНЫ ЙЫЛЫ

Хасавюрт ша-
гъардагъы Зайна-
лабит Батырмур-
заевни атындагъы
педколледжде
язывчулар, шаир-
лер булан ёлугъув-
лар кёп оьтгериле.

Бу гезик педкол-
леджни охувчула-
ры « Тангчолпан»
журналны редак-
тору, шаир Супья-
нат Мамаева булан
ёлугъув оьтгерди.

Ёлугъувну юрю-
тегенлер бири –
бирин алышдыра
туруп, Супьянат

Мамаеваны яшаву, яратывчулукъ ёлу булан охувчу яшланы таныш этди.

Супьянат Мамаева Кёстекде тувгъан. Школада 8 класны битдирген сонг Хасавюртдагъы педучилищеге охума тыше. Педучилищени битдирген сонг Москвадагъы М. Горькийни атындагъы Адабият институтгъа тыше.

Супьянат оьзюне 9 йыл болагъанда биринчи шиърусун яза. 14 йыллыкъ чагъында буса ону асарлары « Ленин ёлу» деген газетде чыкъма башлай.

Педучилищеге охуйгъан йылларында Супьянатны яратывчулукъ пагъмусу арта, оьсе. Ону шиърулары яшёрюмлени яшавну яхшысын ва яманын англама уйрете, адамгъа, анагъа абур этме, ватанын, халкъын суйме чакъыра.

Шаирни « Иржай анам» ва « Ананы буварыву» деген шиъруларын педколледжни 3 «г» курсуну студент къызы Женнет Мамаева ва 7 – нчи школаны 3 «б» класыны охувчу къызы Сабина Адилханова уллу чеберлик булан охуудулар.

3- нчю «г» курсуну студент къызы Нюрбике Умарова шаирни анагъа багъышлангъан йырын йырлады.

Супьянатны яратывчулугъунда яшлар учун язылгъан асарлар аслу ерни тутта. Арив

безендирилген арт - артындан чыккыган «Тюекъуш», «Ай – яй – яй» деген китап-ларын яшлар кѣп сююп охуй, китап-лардагы шиъруланы гѣнгюнден уйренелер.

Зарият Гъажиева, «Тюекъуш» деген шиъруну, 7 – нчи школаны охувчулары Магъаммат Акавов, Саниза Къазахмаева ва Аминат Абукова «Гъакъыллы яш», «Дюньябыз къалар яшнап», «Гюню сураты» деген шиъруланы чебер охуп, шаирни ва залдагыыланы тамашагъа къалдырдылар.

Гезикли сѣз шаирни къалам къурдашларына берилди. Кѣстек орта школаны муаллими Супуяханым Бийболатова, Гебек Къонакъбиев, Гѣгюрчюн Атаева озлени сѣйлевюнде шаирни яратывчулугъу гъакъында хабарладылар ва огъар багъышлангъан озлени шиъруларын охудулар.

Супьянатны кѣп санав-

дагы шиъруларына музыка язылгъан. Олар радиодан таба, концертлерде, спектаклдерде бериле.

Ёлугъувну ахырына таба Супьянат Мамаевагъа сѣз берилди. Супьянат озю педучилищеде, Адабият институтунда

охугъан йылларын инг де насипли йылларындан гъисаплайгъаны гъакъда айтды,

студентлеге ва 7 – нчи школаны охувчу яшларына озюню китапларын савгъат этди. Олар булан эсделикге суратлар чыгъарды.

Шатлы чараны яба туруп, Н. М. Расулова Супьянат Мамаевагъа, 7- нчи школаны муаллимлери Г. Р. Ильясовагъа ва А. Н. Акавовагъа, охувчу яшлагъа ва Супьянатгъа абур этип гелгенлеге барына да гъарисини атын айтып баракалла билдирди.

Маржан Абукова, педколледжни дарс беривчюсю.

ГИЧИПЛАВ АЙТГЪАН

– Яшым, – дей анасы яшыны днешнигине къарап, сен чи историядан бу гезик де «эки» алгъансан!

– Анам, мени не айыбым бар?

Учитель магъа мен тувгъанча болгъан затланы сорай. Мен дюньяда ёкъ заманда болгъан затланы не билейим, – дей яшы.

– Яшлар, мени артым булан такрарлагъыз, – дей учитель, – мен жувунаман, сен жувунасан, ол жувуна, биз жувунабыз, сиз жувунасыз, олар жувуна. Булар не заманлардыр, яшлар?

– Шолар къаттыгюн болма ярай, – деген охувчуланы бириси.

Учитель доскагъа чыкъгъан яшгъа сорагъан:

– Айт гъали, тувра сёз деп нечик сёзге айта?

– Ялгъан къошулмагъан сёзге айта? – деген охувчу.

Учитель охувчугъа сорай:

– Тюзюн айт, уйге берилген ишни сен саялы ким этди? Атанг этдими, ананг этдими?

– Билмеймен, тюнегюн уйдегилерден барындан да алда юхлама ятып къалдым, – деген шо яш.

Яшёрюмленни маршы

Вагъит Атаев

tempo di marcia.

Хизри Батыргишиев

The musical score is written for piano and voice. It features a 2/4 time signature and a key signature of one flat (B-flat major). The piano accompaniment consists of a rhythmic melody in the right hand and a supporting bass line in the left hand. The vocal line is in a single voice part, with lyrics in Tatar. The score includes dynamic markings such as *mf* and *f*, and articulation marks like accents and slurs. The lyrics are: "Абат алабыз, Гъаман алгъа биз. Къуванчлыкъ кепден. Юреклер октем. Къастыбыз уллу, Гюч бере илму. Даим къыз-улан Шатбыз йыр булан. Узатгъанда къолубуз Ете кеклеге. Бизин тутгъан ёлубуз Уьлгю кеплеге. Къалмайбыз артда, Янгылыкъ арта. Яшнаи яшав да, Берсин деп шавла."

Абат алабыз,
Гъаман алгъа биз.
Къуванчлыкъ кепден.
Юреклер октем.

Припев:

Узатгъанда къолубуз
Ете кеклеге.
Бизин тутгъан ёлубуз
Уьлгю кеплеге.

Къастыбыз уллу,
Гюч бере илму.
Даим къыз-улан
Шатбыз йыр булан.

Припев:

Къалмайбыз артда,
Янгылыкъ арта.
Яшнаи яшав да,
Берсин деп шавла.

C. *f* у-зат-гъан-да кьо-лу-ѳуз е-те коьк-ле - ге,

A.

P. no

C. Би- зин тут-гъан, е- лу-буз уьл-гю кеп-ле-ге.

A.

P. no

C. *f* у- зат-гъан-да кьо- лу-буз е-те коьк- ле- ге,

A.

P. no

Дюньяда лап да уллу гъайван гёк хортма. Хортманы авурлугъу 160 т. Гёк хортманы узунлугъу авурлугъундан къалышмай. Хортманы къуйругъундан эретургъузса, 10 къабат уйню бийигине тенг бола.

Динозаврлар дюньяда 250 млн. йыл алда яшагъан. 65 млн. йыл алда динозаврлар бири де къалмай оьлген. Динозаврлар сувукъгъа чыдамагъанмы яда олар ашайгъан оьсюмлюклер битгенге болма ярай олар къырылып битген. Динозаврланы лап гючлюсю тираннозавра деп токъташдыра алимлер. Ону узунлугъу 12 м болгъан. Тираннозавра – лап уллу гесертки деп гысаплана.

Кагъызны башлап китаилылар чыгъаргъан. Кагъыз болгъанча бырынгы адамлар гъайванланы терисине яза болгъан.

Европагъа кагъызны араб савдюгерчилер гелтирген. Олар кагъызны Китаидан гелтирген.

Хоншударгыы Яш Агьмат

Кёп яшланы таныйман,
Бек гьакъыллы, аламат.
Шоланы барындан да
Яхшы хоншубуз Агьмат.

Агьмат нени де биле,
Кьомуз согъа, йыр айта.
Туваргъа, малгъа кьарай,
Бере уйге кёп пайда.

Уйню ишин барын да
Эте Агьмат салламай.
Озью билмейген затны
Этмей бир де сорамай.

Уллугъа кёмек эте,
Гиччи яшлагъа кьарай.
Атасы ва анасы
Бир де ишинден кьалмай.

Хоншусунда Агьматны
Уллу да бар, гиччи де.
Барысы да бирни йимик
Сюе ону нече де.

Кьартлагъа кьуллукъ эте,
Тюкенге гьазир ете.
Сув ташый, агъач гесе,
Бары кьуллугъун кюте.

Охума бара Агьмат
Охувну да бажара.
Тутуп озюн саламат
О кёп абур кьазана.

Муна шолай белгили
Бизин хоншубуз Агьмат.
Ошагъыз шогьар, яшлар,
Савлукъну башы – загьмат.

Яшым АТЕК

ХАРБУЗ

Харбуз, аслу гьалда, уьлкебизни къыбла районларында оьсдюрюле. Къыбла - Гюнтувуш районлар учун да о адатлы оьсюмлюк гьисаплана.

Харбузну хытанларыны узунлугъу 2-3 метр бола. Хытанланы бою булан бурулуп-бурулуп «мыйкълар» оьсе. Мыйкълар еллерден сакълай. Дагъы ёкъ эсе, еллер хытанланы, тамурларындан уьзюп, учуруп алып гетер эди. Харбузну сап-сари чечеклери, челтир-челтир генг япыракълары бола.

Яшлар, харбузну къара, къызыл, не де непти тюсю урлугъу болагъанны сиз яхшы билесиз, харбузну тюрлю журалары бар: ала харбуз, къара харбуз, чыт харбуз ва башгъалары. Харбузда шекерни кёплюгю яда азлыгъы ону журасына, шолай да нечик топуракъда, нечик шартларда оьсдюрюлегенине гёре бола. Харбуз июнь-июль айларда чечек ача, август-сентябрь айларда бише.

Харбуз къаны азадамлагъа айрокъда пайдалы. Ону юреги, юрегини къан тамурлары, оьтю, бавуру авруйгъанда кёп ашамагъа гёрсетелер. Харбуз татли сувлар, тушап ва мурапа этмек учун къоллана.

Табиатны гючю

Янгур неге ява?

Янгурдан сонг гъавада сув къала. Сиз билесиз, сув паргъа айлана. Чайник къайнайгъанда, эс этгенсиздир, чюмегинден пар чыгъа. Шолай гъал табиатда да бола. Гюнню исивюнден озенлердеги, денгизлердеги, кёллердеги сув озрге, гъавагъа гётериле. Гъава къатлауанда сув сувуй, булутгъа айлана.

Булутларда сув янгургъа, къаргъа айланып ерге ява.

Дюнъяда лап да кёп янгур явагъан ер Черопунуджи, Индиядагъы юрт.

Дангыллыкълар

Дюнъяда лап да уллу дангыллыкъ – Сахара. Сахара онча да уллу чу Австралия гъукуматы чакъы бар. Сахарада 50000 йыл алда кёп къалын агъачлыкъ озсе болгъан. Сахарада яшайгъан адамлар къыр гъайванлагъа охот этип яшай болгъан. Ондан да алда Сахара бир уллу океанны тюбю болгъан деп де айтыла. Дангылгъа къайыр денгиз деп де айтыла. Къайыр о янгъа, бу янгъа гёче туруп денгизни толкъунларына ошай. Дангыллыкъ бек исси ер. Янгурлар мунда аз ява. Шо саялы болма ярай, тегенеклерден къайры мунда дагъы озсюмлюк озсмей.

Сувукъ болагъан дангыллыкъ да бар. Сувукъ дангыллыкъ – Антарктида. Антарктидада кёп къалын къар, иримей турагъан буз бар.

ГОГАН ТЕРЕК

Муса
Миңсаев

Гёк гёзлю гоган терек,
Тегенекли бутагъы.
Гоган ашама кьойсанг,
Гележекмен бирдагъы.

Тегенек кьолунг булан,
Тутма дагъы гёлегим.
Минчакъ-минчакъ – гоганынг
Ашамасам оьлейим.

Йыртма дагъы энглерим.
Бармакъларым сыдырма.
Анабыз дагъы гезик
Йибермежек кьыдырма.

ТАКЪАЛЫБАКЪА

Такъалыбакъамысан,
Бақъалы такъамысан?
Накьышлангъан такъада,
Гёрюнмейген магъа да,
Бағалы бакъамысан?

Сувдан чыкъмайман деме,
Чыкъсанг, таш гюбенг кебе.
Къулагъыма айт сен бир,
Балики де дюрсендир
Яшыртгъын сувтюп геме.

Агъачлыкъ бизин байлыкъыбыз

Яшлар, агъачлыкъгъа къыдырма барагъан кююгюз боламы?

Агъачлыкъгъа баргъанда, янгыз чечеклер, кълкълотур жыйып кълмагъыз. Дерт де яндагъы гезелликге тергевлю къарагъыз.

Бир арив япыракъны гърюп, кълунгну узатсанг, япыракъ бир арив гѣбелек болуп учун гете. Гѣбелеклер озлени тюзюне ошайгъан отланы арасына яшына.

Бу – атъялман. Къанатлары болмаса да, бир терекден башгъа терекге енгил атыла.

Ерге къарасанг, гиччинева кълмурсгъа ишлей. Адашма да адашмай. Озюню уясын нече де тез таба. Шо тамаша тюзюлмю?

Неге макъартюп кълкълотур макъарны тюзюнде оесе? Кълушлар неге чарнай. Кълыр жанлар буса, чарнап болмай. Агъачлыкъда нече тюрлю жан яшай. Бѣрюге, тигргъа, аювгъа, кълыргълыйгъа биз йыртгълыч дейбиз. Йыртгълычлар кѣп буса да яман, аз буса да яман. Йыртгълычлагъа да яша-

ма тынч тюзюл. Оланы итти тишлери, тырнакълары, гючю сакълай. Гър жан кълркълунчлукъдан озюню озю сакълай. Кълубагийикни мююзлери, чалт чабагъан аякълары кълутгъара кълркълунчлукъдан. Такълалыбакъланы уьстюндеги кълатты кълабугъу, кълоянны сакъл кълулакълары, чалт чабагъан аякълары сакълай. Кълушлар озлени душманларындан отланы арасына яшына. Телижибин тигип кълача. Кирпи, жыйрылып топдай болуп, инелерин къланкълайтып токълтай – бола бусанг аша. Осал жанлар оьле. Пил кълркъларасы уллу гълыван. Огър узун бурну кѣмек эте.

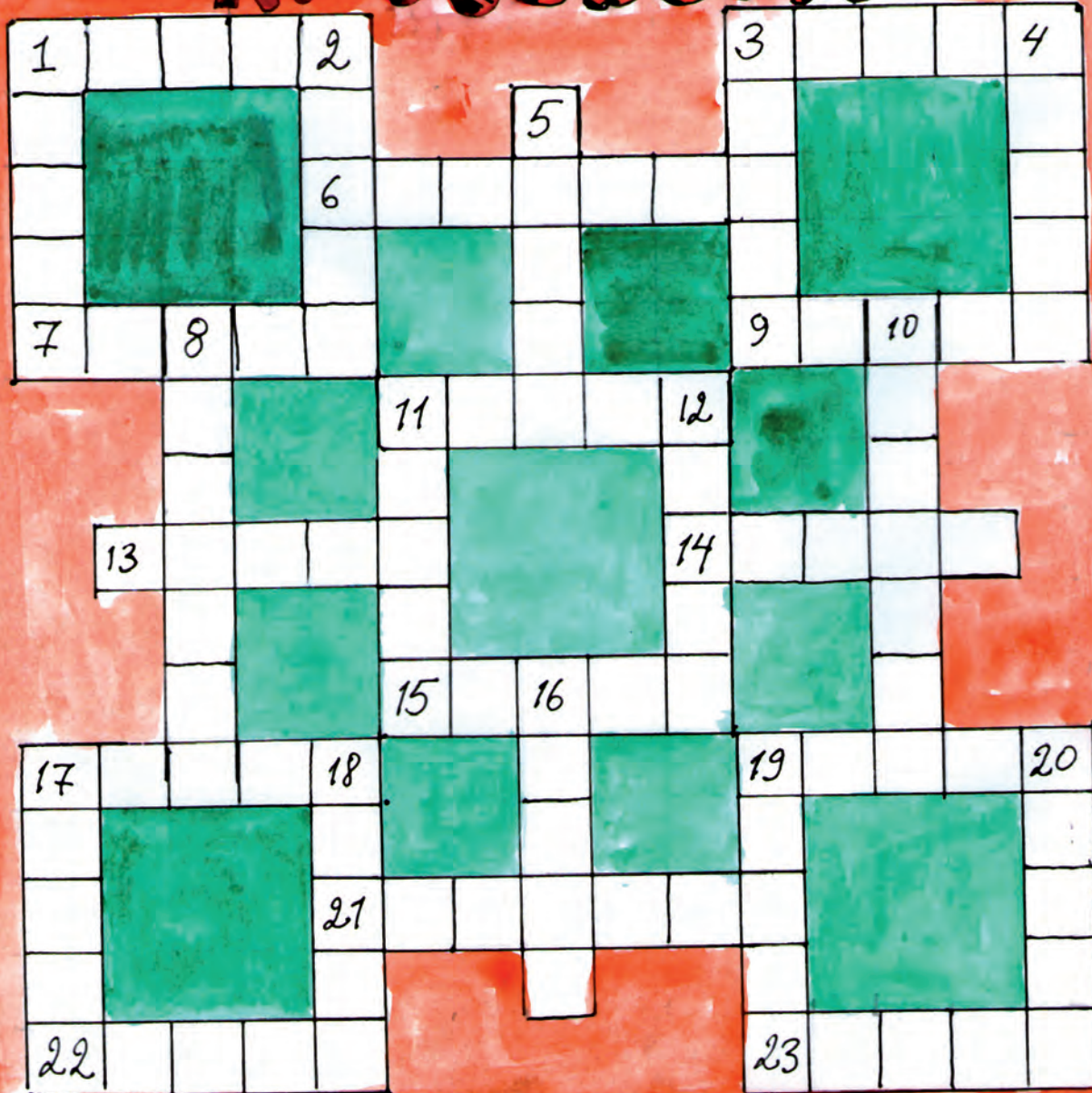
Йыллар, асрулар оьте. Табиат элѣп алагъландай гълалиге ерли жанланы лап да чыдамлылары, гючлюлери етишген.

Баргъан сайыи агъачлыкъда емишлер, кълазлар, кълкълотурлар аз бола бара.

Агъачлыкъ – бизин байлыкълыбыз. Шо байлыкълны биз аяп сакъллама герекбиз.

КРОССВОРД

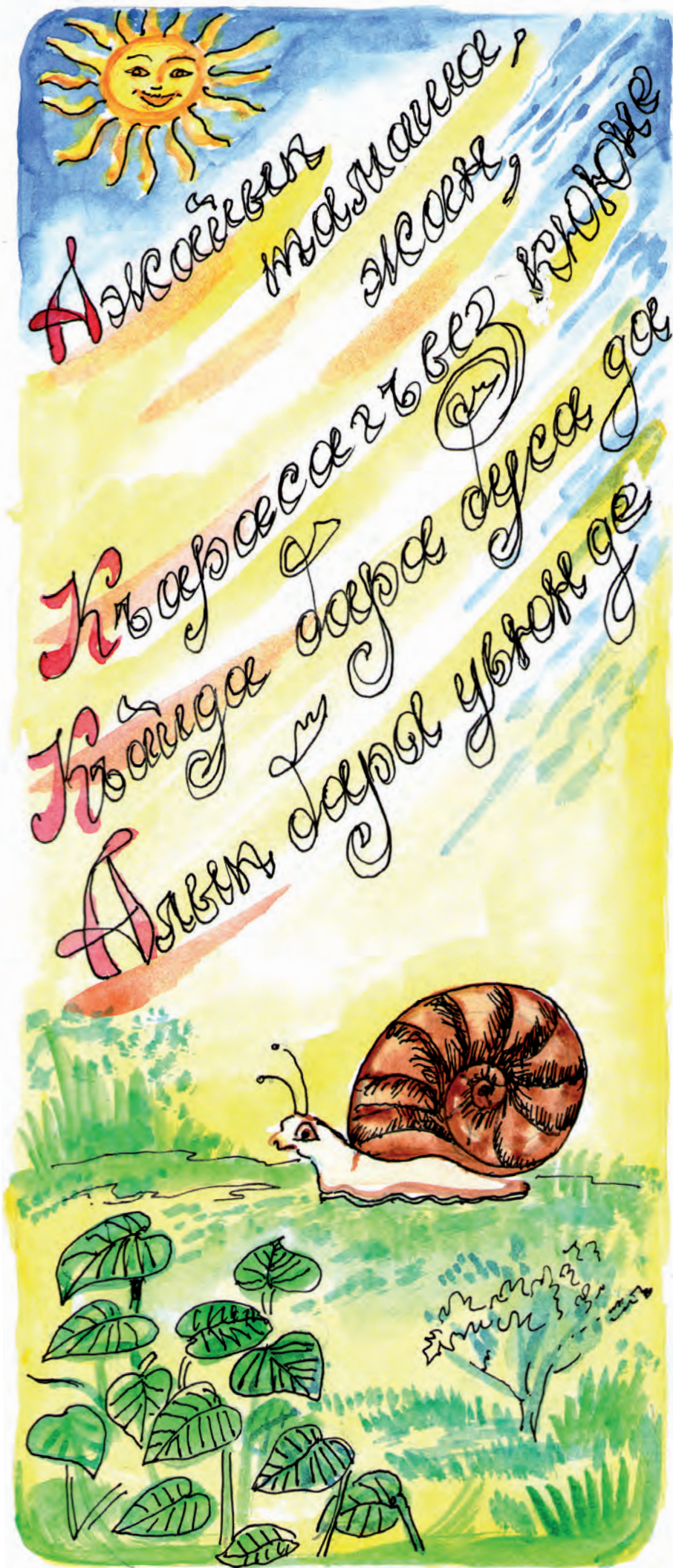

Уьстден тюпге багъып:

1. Къыйнав, къыйынлыкъ, авур натижалар. 2. Терек. 3. Салланагъан эшилген йиплери булангъы бир затгъа тикмек учун сызакъ бав. 4. Ат байланагъан къазыкъ, багъана. 5. Къубагийик жынсдан бек чабагъан гёзел гъайван. 8. Явун. 10. Жымчыкъланы журасындан чарнайгъан къуш. 11. Къумач. 12. Пионерлени бютюносоюз лагери. 16. Чёрек. 17. Окълар ва жая сакъланагъан торба. 18. Къысгъартылгъан, зайып болгъан аягъы (яда аякълары) булангъы адам. 19. Уый жан 20. Татавулну бутагъы.

Солдан онгъа багъып:

1. Алдатыв, ялгъан, гъарамлыкъ. 3. Заман оьлчев (15 минут). 6 . Къумукъ халкъ ёммагъы. 7. Эндирейден чыкъгъан шаир. 9. Жаза, оьч. 11. Аш. 13. Тузлу сув. 14. Насип къыснат. 15. Ичинде май болагъан уллу сюек. 17. Ичбавурлардан, этден толтурулгъан ичек. 19. Тухум, наслу. 21. Дагъыстандагъы тав. 22. Хасият, алым. 23. Тилим, халкъым.

Соколёнок

ISSN0206 - 7943

Кьарчыгъа

4/2015

июль - август

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель
Правительство Республики Дагестан.

Журнал зарегистрирован федеральной
службой по надзору в сфере связи и
массовых коммуникаций.
Регистр. номер ПИ №ТУ5-0020
от 21 мая 2009 г.

Издается с января 1980 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
Ш.Алишева (ред. выпуска)
П.Абдуллаева
А.Абдуллатипов
С.Алиев
Т.Зургалова (отв. секретарь)

Худ. редактор З.Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник М. Муталибов
Оформление обложки М. Ахмедов

Дата выхода в свет 25.08.2015г.
Тираж 1159 экз.
Заказ № 72

Типография: ООО «Издательство «Феникс
пресс» Адрес типографии: 367018, РД,
г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики
Дагестан «Редакция республиканских
журналов «Соколёнок» и «Литературный
Дагестан».

Адрес редакции и издателя: 367025,
РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Кумыкский язык.

Индекс: на год - 63339,
на полугодие - 73904.

Цена свободная.